

Pranešimas buvo perskaitytas 2016 m. gegužės 11 d. Lietuvos Respublikos Seime vykusiame forume-minėjime „Politinės sistemos ir demokratiškos vertybių formavimas Lietuvoje (1920–1926 metais)“, skirtame Lietuvos Respublikos Prezidento Kazio Griniaus 150-osioms metinėms paminėti.

DEMOKRATINĖS VALSTYBĖS UŽUOMAZGOS 1922 METŲ LIETUVOS VALSTYBĖS KONSTITUCIJOJE IR PREZIDENTAS KAZYS GRINIUS

2016 metais sukako 94 metai nuo mūsų valstybės pirmosios nuolatinės Konstitucijos priėmimo. Po ilgų ir aistringų diskusijų Steigiamojo Seimo 1922 m. rugpjūčio 1 d. priimta Lietuvos Valstybės Konstitucija (toliau – 1922 metų Konstitucija) konstituciškai įtvirtino Lietuvą kaip nepriklausomą demokratinę respubliką, ir taip buvo įgyvendintas 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės Akte išreikštas Tautos siekis gyventi nepriklausomoje ir demokratiniais pagrindais funkcionuojančioje valstybėje. Ši Konstitucija skelbė teisės viršenybės principą, demokratinę santvarką, politinį pliuralizmą kaip jos pagrindą, garantavo pamatines žmogaus teises ir laisves. Ji buvo pirmoji nuolatinė demokratinio turinio Lietuvos Respublikos Konstitucija (kita tokia Konstitucija priimta praėjus 70 metų – 1992-aisiais).

Prisiminti 1922 metų Konstituciją minint Prezidento Kazio Griniaus 150-ąsias gimimo metines prasminga visų pirma dėl to, kad jis pats daug prisidėjo prie jos rengimo, yra vienas iš jos simbolių; per 1926 metų perversmą pašalinus K. Grinių iš prezidento pareigų, *de facto* baigėsi ir 1922 metų Konstitucijos galiojimas. K. Grinius buvo aktyvus tiek laikinosios, tiek nuolatinės konstitucijų kūrimo proceso dalyvis (buvo Steigiamojo Seimo komisijos, rengusios 1920 metų Laikinosios Lietuvos Valstybės Konstitucijos projektą, narys, su pertraukomis dalyvavo nuolatinės 1922 metų Konstitucijos rengimo komisijos darbe). Dar prieš tapdamas Steigiamojo Seimo nariu K. Grinius – vienas žymiausių ir aktyviausių varpininkų – nuolat pabrėždavo, kad Steigiamasis Seimas turės įtvirtinti Lietuvos demokratinės respublikos principą ir atlikti du svarbiausius darbus, iš jų pirmasis – parengti ir priimti valstybės konstituciją, kuri „*garantuoja žmogui teisę spręsti savo krašto reikalus*“¹. Taigi 1922 metų Konstitucijos nuostatose įgyvendinta nemažai K. Griniaus siekių ir idėjų.

Kita priežastis prisiminti 1922 metų Konstituciją ir Prezidentą K. Grinių yra ta, kad ir ši Konstitucija, ir K. Griniaus asmenybė drąsiai gali būti laikomi demokratinės Lietuvos tradicijos simboliais ir pradininkais. Kaip minėta, 1922 metų Konstitucija yra pirmoji demokratinio turinio Lietuvos Respublikos Konstitucija. O K. Grinius yra demokratiškai (tegu ir netiesiogiai Tautos)

---

¹ GRINIUS, K. *Apie 1926 metų gruodžio 17-os dienos perversmą*. Chicago, 1954, p. 205–285. Cit. iš EIDINTAS, A. *Kazys Grinius*. Vilnius: Mintis, 1993, p. 156.

išrinktas Lietuvos Respublikos Prezidentas, kuris, kaip apie jį sako amžininkai, buvo „*demokratas iki gyvo kaulo*“², tikėjęs, kad „*kalbėti apie demokratiją, kovoti už demokratiją gali būti tikrai per vėlu, bet niekada ne per anksti*“³. Kaip teigia istorikas Zenonas Butkus, K. Grinių galima vadinti parlamentinės tarpukario demokratijos simboliu, jis „*rūpinosi, kad valstybės rūmas būtų demokratiškai suręstas, nusistovėtų glaudūs ir darbingi santykiai tarp visų valdžios grandžių*“⁴, ir visą gyvenimą išliko nuosekliu demokratiškos vertybių gynėju bei konstitucinių nuostatų puoselėtoju.

Bene iškalbingiausi ir turbūt mums labiausiai žinomi Prezidento K. Griniaus žodžiai, galintys būti kiekvieno tikro demokrato priesaku, buvo ištarti 1926 m. birželio 8 d. kalboje po Prezidento priesaikos davimo: „*Ligi mes konstituciją gerbsime, ligi jos klausysime, ligi tol mes turėsime šalies ramybę. Prezidento ypatinga pareiga, kaip pasakyta pačiame pasižadėjime – saugoti konstituciją. <...> Mums taip pat reikalinga stengtis ir rūpintis įvesti į gyvenimą tuos dėsnius, kurie mūsų konstitucijos yra nustatyti, <...> Reikalinga taikintis priprasti prie mūsų įstatymų, reikalinga žiūrėti, kad, taip sakant, ne konstituciją lenkti į save, bet save lenkti į konstituciją*“⁵, – tuomet sakė Seimo išrinktas Lietuvos valstybės vadovas. Šie žodžiai liudija ypatingą šalies vadovo pagarbą Konstitucijai, kurios mokytis dar ir šiandien galėtų nemažai valstybės politikų. Tai amžinai aktualūs žodžiai, ypač iškalbingai skambantys ir kai kuriose Europos Sąjungos šalyse vykstančių procesų, kai kartais menkinami ar dirbtinai priešinami teisės viršenybės ir demokratijos principai, fone.

Galiausiai prasminga pažymėti tai, kad su sovietų okupacija kovojusios Lietuvos partizanų vadovybė (tuomet buvusi ir vienintelė teisėta Lietuvos valdžia) šalies ateitį siejo tik su demokratija, ji išipareigojo būtent 1922 metų, o ne 1938 metų Lietuvos Konstitucijai. Lietuvos valstybės tęstinumą įtvirtinusios Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracijoje nurodyta, kad „*Lietuvos valstybės atstatymas <...> vykdomas pagal šioje Deklaracijoje paskelbtus nuostatus ir 1922 m. Lietuvos Konstitucijos dvasią*“. Taigi su demokratine santvarka, kurios simboliu tarpukariu buvo ir Prezidentas K. Grinius, o ne su 1926 metų pabaigoje įvestu autoritariniu režimu sieta nepriklausomos Lietuvos valstybės ateitis ir konstitucinė tapatybė.

Šis siekis buvo įgyvendintas įtvirtinus nepriklausomą ir demokratinę Lietuvos valstybę 1992 metų Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (toliau – 1992 metų Konstitucija), pratęsusioje 1922 metų Konstitucija pradėtą demokratinės konstitucinės santvarkos tradiciją, kuri siejama ir su Prezidentu K. Griniumi.

---

² MERKELIS, A. *Antanas Smetona: jo visuomeninė, kultūrinė ir politinė veikla*. Niujorkas, 1964, p. 252.

³ GRINIUS, 1 išnaša, p. 148.

⁴ BUTKUS, Z. Dr. Kazys Grinius. Iš *Lietuvos Respublikos ministrai pirmininkai: 1918–1940*. Sudarytojas R. Čepas. Vilnius: Alma littera, 1997, p. 217.

⁵ III Seimo stenogramos. 1926 06 08 posėdis. Kaunas, 1926. Cit. iš ILGŪNAS G. *Kazys Grinius*. Vilnius: Pradai, 2000, p. 294–295.

DEMOKRATINIS 1922 METŲ KONSTITUCIJOS TURINYS

Pirmoji nuolatinė Lietuvos valstybės Konstitucija buvo veikiamą to meto dvasios – po pokario Europą pasklidusių demokratijos, politinio pliuralizmo, liberalizmo idėjų ir idealų. Rengiant 1922 metų Konstituciją buvo perimama demokratinų Vakarų valstybių konstitucijų kūrybos patirtis, nes, kaip rašė Steigiamojo Seimo atstovas Juozas Purickis, „*tokiam darbui kaip konstitucijos parašymas St. Seimas neturėjo nei teoriškų žinių, nei praktinio patyrimo*“⁶.

1922 metų Konstituciją kai kurie autoriai vadina „*racionaliu, filosofiškai pagrįstu logišku šedevru*“⁷, turėjusiu „*perdėm demokratišką veidą ir turinį*“⁸. Steigiamojo Seimo siekius įtvirtinti demokratinis valstybės pamatus ir užtikrinti jos demokratinę raidą pirmiausia liudijo Konstitucijos preambulė, kurioje įvardyti keturi pagrindiniai valstybės tikslai: nutiesti tvirtus demokratingus pagrindus nepriklausomam valstybės gyvenimui; sudaryti sąlygas teisingumui ir teisėtumui tarpti; užtikrinti visų piliečių lygybę, laisvę ir gerovę, o žmonių darbui ir dorai – tinkamą Valstybės globą.

Pamatiniai Lietuvos valstybingumo principai įtvirtinti 1922 metų Konstitucijos 1 straipsnyje, kuriame skelbta, kad „*Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika*“ (ši nuostata pažodžiui perimta ir 1992 metų Konstitucijos 1 straipsnyje). Taip konstituciškai įtvirtinti 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės Akto (deklaravusio Lietuvos nepriklausomą demokratinę valstybę) ir 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamojo Seimo rezoliucijos dėl atstatytos Lietuvos demokratinės valstybės (deklaravusio Lietuvos valstybės valdymo formą – respubliką) pagrindiniai principai.

Nesigilinant į visus to meto politinius procesus ir jų raidą, reikėtų pažymėti, kad Lietuvos valstybingumo atkūrimo darbai vyko sudėtingomis vidaus ir išorės sąlygomis. Tokios aplinkybės, kaip politinių jėgų Steigiamajame Seime pokyčiai ir persigrupavimai, vienaip ar kitaip lėmė konkretų 1922 metų Konstitucijos nuostatų turinį. Todėl suprantama, kad ne visos K. Griniaus idėjos buvo įgyvendintos jos tekste. Nors dėl esminių valstybingumo nuostatų buvo sutariama ir 1922 metų Konstitucija rengta orientuojantis į pažangios demokratinės valstybės kūrimą bei demokratinų Vakarų valstybių teisinių tradicijų perėmimą, kai kuriais svarbiais klausimais Steigiamojo Seimo politinių partijų pozicijos ir nuostatos ryškiai išsiskyrė, pavyzdžiui, dėl Respublikos Prezidento institucijos būtinumo, dėl Seimo ir Respublikos Prezidento galių

⁶ PURICKIS, J. Seimų laikai. Iš *Pirmasis nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis*: straipsnių rinkinys. Kaunas: Šviesa, 1990, p. 113.

⁷ RAČKAUSKAS, K. Steigiamasis Seimas ir jo dvi Konstitucijos. *Tėvynės Sargas*, 1970, Nr. 1, p. 128. Cit. iš MAKSIMAITIS, M. Konstitucionalizmo Lietuvoje patirtis. *Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis: patirtis ir iššūkiai*: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Sudarytojai E. Kūris ir E. Masnevaitė. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Viešosios teisės katedra, Lietuvos notarų rūmai, 2012, p. 12.

⁸ ŠIDLAUSKAS, K. *Svarstybos visuomeniniams ir teisiniams klausimais*: straipsnių rinkinys. St. Petersburg, Fla.: Leono XIII fondas, 1987, p. 60. Cit. iš MAKSIMAITIS, 7 išnaša.

paskirstymo, dėl valstybės ir Bažnyčios santykių reguliavimo ir pasaulėžiūros klausimų. Šie nesutarimai buvo tokie dideli, kad 1922 metų Konstitucija buvo priimta iš esmės vienos Steigiamajame Seime dominavusios politinės jėgos (krikščionių demokratų) balsais ir nebuvo ypatingo visuomenės sutarimo ar politinio kompromiso rezultatas (kitaip nei 1992 metų Konstitucija, kurios tekstas atspindi visų svarbiausių tuometinių politinių jėgų kompromisą ir priimtas referendumu). Todėl 1922 metų Konstitucija nebuvo antimažoritarinė, ne visi visuomenės sluoksniai jautėsi vienodai įsipareigoję jai, ir tai, ko gero, buvo viena svarbiausių jos greito žlugimo priežasčių.

1922 metų Konstitucijos priėmimas atitinkamos Steigiamojo Seimo daugumos balsais lėmė tai, kad šalia labai pažangių ir liberalių individualias žmogaus teises įtvirtinusių jos nuostatų buvo ir gana konservatyvių, žmogaus pasirinkimo laisvę varžančių normų (pavyzdžiui, nustatytas privalomas religijos mokymas mokyklose). K. Griniaus pasaulėžiūra šiuo požiūriu gerokai skyrėsi nuo Steigiamojo Seimo daugumos nuostatų. Tačiau tai nekeitė minėtos principinės jo nuostatos, kad privalu Konstituciją gerbti ir jos laikytis. Kad ir kaip būtų, 1922 metų Konstitucija įkūnijo esmines demokratinės teisinės valstybės vertybes, įskaitant Konstitucijos viršenybės, valdžių padalijimo, pagarbos žmogaus teisėms ir laisvėms principus, kurie tuo metu Lietuvoje dar tik buvo pradėję skintis kelių tokių asmenybių, kaip K. Grinius, dėka.

Konstitucijos viršenybės principas 1922 metų Konstitucijoje. Kaip minėta, 1922 metų Konstitucijos preambulėje buvo deklaruotas Lietuvos valstybės tikslas sudaryti sąlygas „*teisingumui ir teisėtumui tarptai*“. Jis būtų neįsivaizduojamas be pačios Konstitucijos aukščiausiosios teisinės galios deklaravimo.

Taigi 1922 metų Konstitucijoje galima išvelgti konstituciocentrinės šalies teisinės sistemos tradicijos pradžią. Po intensyvių debatų Steigiamajame Seime buvo aiškiai įtvirtinta Konstitucijos viršenybė teisės aktų sistemoje: jos 3 straipsnis skelbė, kad „*neturi galios joks įstatymas, priešingas Konstitucijai*“ (analogiška nuostata šiuo metu įtvirtinta 1992 metų Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje). 1922 metų Konstitucijoje (106 straipsnyje) taip pat buvo pereinamojo pobūdžio nuostata, išreiškianti Konstitucijos viršenybę, kad „*veikusieji Lietuvoje ligi šios Konstitucijos paskelbimo dienos įstatymai, kurie šiai Konstitucijai neprieštarauja <...>, palieka galioje*“.

Konstitucijos viršenybei šalies teisinėje sistemoje laiduoti yra būtinas jos stabilumas, kurio prielaida yra ypatinga ir sudėtingesnė nei įstatymų nustatyta jos keitimo tvarka. Todėl 1922 metų Konstitucijoje (102–103 straipsniuose) buvo nustatytos gana sudėtingos jos keitimo sąlygos (nors lengvesnės nei 1992 metų Konstitucijoje), kuriomis siekta apsaugoti ją nuo galimų dažnų ir nepagrįstų pataisų (būtina 3/5 visų Seimo narių (Tautos atstovų) dauguma Konstitucijai keisti su galimybe perduoti šį klausimą referendumui). Kaip teigė tarpukario Lietuvos teisės mokslo autoritetas Mykolas Romeris, „*nemanome, kad mūsų konstitucija gyvens tiek amžių, kiek gyvens ir*

Lietuva <...> Bet vis dėlto konstitucijos įstatymas turėtų būti pastovus ir todėl taip sustatytas, kad tiktų ne vienai valandai ir net ne vienai piliečių kartai“⁹.

Nors galvota apie 1922 metų Konstitucijos stabilumą ir ilgalaikiškumą, vis dėlto joje trūko vieno esminio elemento, būtino jos viršenybei realiai užtikrinti, – konstitucinės kontrolės mechanizmo. 1922 metų Konstitucija neišdrįsta įsteigti konstitucinio teismo ar analogiškos nešališkos nepriklausomos institucijos, galinčios spręsti įstatymų konstitucingumo klausimus. Nors diskusijose dėl 1922 metų Konstitucijos turinio buvo keltos idėjos, kad būtina įstatymų konstitucingumo kontrolę vykdanti institucija, nesiryžta žengti Austrijos ir Čekoslovakijos keliu ir ją įsteigti, nes nuspręsta kurti tokį parlamentinio valstybės valdymo modelį, pagal kurį parlamentas, kaip Tautos atstovybė, turėtų nevaržomas galias, tikėta parlamento išmintimi ir nekvestionuotas jo gebėjimas paisyti savo paties priimtos ir keičiamos Konstitucijos. Kai kurių didžiųjų politinių partijų atstovų Steigiamajame Seime nuomone, „gali būti kontrolės organas tikrai vienas būtent tu visų įstatymų leidėjų sąžinė“¹⁰. Vis dėlto, Juozo Žilio teigimu, nors „įstatymų konstitucingumo principo įtvirtinimas Konstitucijoje reiškė, jog teisėtumo doktrina buvo pripažinta kaip viena svarbiausių visuomenės ir valstybės raidos dėsnų“, tačiau „be specialaus teisinio reguliavimo tokia funkcija liko tik demokratine abstrakcija“¹¹. Tad Konstitucijos viršenybės principas buvo pasmerktas būti gražia deklaracija, kurios laikymąsi galėjo kontroliuoti tik Seimas, iš prigimties negalintis būti šiai funkcijai tinkama nešališka ir nepriklausoma institucija. Vis dėlto jau pats šio principo įtvirtinimas tuometiniame kontekste reiškė didžiulę pažangą ir netgi buvo sėkmingas pavyzdys daugeliui valstybių.

Valdžių padalijimo principas 1922 metų Konstitucijoje. Demokratija nėra paprasčiausia daugumos valdžia, ji neturi sudaryti prielaidų visą valdžią sutelkti vieno asmens ar institucijos rankose, absoliučiam kurios nors valdžios institucijos dominavimui. Todėl vienas svarbiausių demokratinės valstybės konstitucinių principų – valdžių padalijimas, suponuojantis tam tikrą trijų skirtingų pagal prigimtį ir paskirtį valstybės valdžių (įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės) pusiausvyrą bei stabdžių ir atsvarų tarp šių valdžių sistemą, kuri neleistų įsigalėti vienai iš jų.

Valdžių padalijimo principas buvo įtvirtintas 1922 metų Konstitucijos 2 straipsnyje, kuriame skelbta, kad „Valstybės valdžią vykdo Seimas, Vyriausybė ir Teismas“. Vis dėlto galima konstatuoti, kad konstituciškai valdžių galių pusiausvyrą suteikiant Seimui akivaizdžią pirmenybę

---

⁹ RÖMERIS, M. Lietuvos suvereninė valdžia Konstitucijos projektu. *Teisė*, 1922, Nr. 1, p. 4.

¹⁰ Pateikiama Steigiamojo Seimo atstovo Vytauto Bičiūno kalba Steigiamojo Seimo posėdyje. Cit. iš ŽILYS, J. *Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001, p. 40. 1922 metų Konstitucijos 35 straipsnyje nustatyta, kad „kiekvienas atstovas, pradėdamas eiti savo pareigas, prisiekia arba iškilmingai pasižada būti ištikimas Lietuvos Respublikai, saugoti jos įstatymus ir sąžiningai vykdyti Tautos atstovo įgaliojimus“.

¹¹ ŽILYS, 10 išnaša, p. 41.

prieš kitas valstybės valdžios institucijas nebuvo pakankamai užtikrinta¹². Tam įtakos turėjo tuomet vyravęs tikėjimas besąlyginiu atstovaujamosios valdžios teisumu ir tuo, kad parlamentas yra pakankamas demokratijos garantas, savaime galintis panaikinti bet kokias krizes.

Antai pagal 1922 metų Konstituciją Seimui priklausė išimtinė įstatymų leidybos teisė (27 straipsnis), Valstybės biudžeto ir „jo išpildymo“ tvirtinimas (29 straipsnis), Vyriausybės priežiūra ir kontrolė duodant jai „paklausimus bei interpeliacijas“ ir skiriant „revizijas“ (28 straipsnis), kompetencija „pradėti ir baigti karą“ (31 straipsnis), ratifikuoti svarbiausias Vyriausybės sudaromas Valstybės tarptautines sutartis (30 straipsnis). Nors pagal 1922 metų Konstituciją Vyriausybę sudarė Respublikos Prezidentas ir Ministerių Kabinetas (40 straipsnis), pastarasis buvo atsakingas tik Seimui: pagal 59 straipsnį Ministerių Kabinetas „solidaringai“ atsakė Seimui už bendrą Vyriausybės politiką, o kiekvienas ministeris skyrium atsakė Seimui už savo veiklą jam pavestose valdymo srityje; ministrai privalėjo turėti Seimo pasitikėjimą ir atsistatydinti Seimui „stačiai“ pareiškus jiems nepasitikėjimą. Beje, panašūs parlamentinei respublikai būdingi klasikiniai Seimo įgaliojimai yra įtvirtinti ir dabartinėje Konstitucijoje. Pažymėtina, kad dalis nuostatų kone pažodžiui buvo perkeltos iš 1922 metų Konstitucijos į 1992 metų Konstitucijos tekstą, tačiau jos buvo modifikuotos atsižvelgiant į šiuolaikinę valdžių padalijimo sampratą ir šalinant 1922 metų Konstitucijoje užprogramuotus trūkumus.

Vienas ryškiausių tokių 1922 metų Konstitucijos trūkumų buvo kone absoliuti Respublikos Prezidento priklausomybė nuo Seimo, savaime neleidusi sukurti nei valdžių pusiausvyros, nei veiksmingos stabdžių ir atsvarų sistemos jų santykiuose (o kartu su minėtu konstitucinės kontrolės mechanizmo trūkumu buvo matyti visiškas Seimo dominavimas valstybės valdžių sistemoje). Antai Seimas rinko Respublikos Prezidentą (41 straipsnis) ir turėjo teisę kvalifikuota 2/3 balsų dauguma atstatydinti Respublikos Prezidentą nesibaigus jo kadencijai (44 straipsnio 3 dalis). Sutapo Seimo ir Respublikos Prezidento kadencijų trukmė – 3 metai (25 straipsnio 1 dalis ir 44 straipsnio 1 dalis). Nors pagal 52 straipsnio 1 dalį Respublikos Prezidentas turėjo teisę paleisti Seimą, šios teisės įgyvendinimas buvo susijęs su rizika Respublikos Prezidentui pačiam netekti savo pareigų, nes jis turėjo būti perrenkamas naujam Seimui susirinkus (52 straipsnio 2 dalis). Taigi Respublikos Prezidentas galėjo vykdyti savo pareigas tik turėdamas jį išrinkusio Seimo politinį pasitikėjimą.

Net vienas svarbesnių Respublikos Prezidento įgaliojimų – santykinio (suspensyvinio) veto teisė¹³, kuri nesant teisminės kontrolės galėjo būti veiksmingas Seimo priimamų įstatymų konstitucingumo saugiklis, buvo apribotas Seimo naudai. Pagal 1922 metų Konstitucijos 50

¹² Mokslininkų diskusija šiuo klausimu išsamiai aprašyta: MAKSIMAITIS, M. *Lietuvos valstybės konstitucijų istorija (XX a. pirmoji pusė)*: monografija. Vilnius: Justitia, 2005, p. 124–125; ŽILYS, 10 išnaša, p. 41.

¹³ Pagal Konstitucijos 50 straipsnio 3 dalį Respublikos Prezidentas turėjo teisę „per 21 dieną, skaitant nuo įstatymo įteikimo dienos, grąžinti Seimui su savo pastabomis Seimo priimtąjį įstatymą antrą kartą apsvarstyti“; jeigu po to Seimas antru svarstymu priimtų tą patį įstatymą absoliutine visų atstovų balsų dauguma, Respublikos Prezidentas privalėjo jį paskelbti.

straipsnio 4 dalį Seimas galėjo atimti Respublikos Prezidentui galimybę pasinaudoti šia teise: „jei Seimas 2/3 visų atstovų balsais pripažįsta įstatymo paskelbimą esant skubotą, tad Respublikos Prezidentas neturi teisės gražinti jį Seimui antrą kartą svarstyti“ (pagal 1992 metų Konstitucijos 72 straipsnio 2 dalį tokia galimybė Seimui nesuteikta).

1922 metų Konstitucijoje Respublikos Prezidentas traktuojamas kaip valstybės vadovas ir aukščiausias vykdomosios valdžios pareigūnas. Jo įgaliojimai panašūs į nustatytuosius 1992 metų Konstitucijoje tuo požiūriu, kad jam suteikti daugiausia reprezentaciniai ir vadovavimo šalies gynybai įgaliojimai, taip pat tuo, kad daugeliu atvejų jo įgaliojimų įgyvendinimas priklausė nuo Ministerių Kabineto ir kartu – nuo parlamento politinės daugumos (beje, kitaip nei 1992 metų Konstitucijoje, 1922 metų Konstitucijoje nebuvo atskiro Respublikos Prezidentui skirto skyriaus, o pagal jos 40 straipsnį Respublikos Prezidentas kartu su Ministerių Kabinetu sudarė Vyriausybę (kaip vykdomąją valdžią) ir jo veikla kartu su Ministerių Kabinetu reguliuota bendrame skyriuje „Vyriausybė“). Antai pagal 1922 metų Konstitucijos 46 straipsnį Respublikos Prezidentas atstovavo Respublikai ir akreditavo pasiuntinius, o pagal 53 straipsnio 1 dalį buvo „vyriausias visų Respublikos ginkluotų pajėgų viršininkas“, tačiau už ginkluotųjų pajėgų tvarkymą ir vadovavimą joms Seimui atsakė Ministerių Kabinetas (atitinkamas ministras), karo metu Respublikos Prezidentas galėjo skirti Vyriausiąjį Kariuomenės Vadą tik Ministerių Kabinetui pasiūlius (53 straipsnio 2 ir 3 dalys), tik Ministerių Kabinetui pasiūlius Respublikos Prezidentas galėjo įvesti karo ar nepaprastąją padėtį karo ar kitokių pavojingų neramumų atveju (32 straipsnis). Pagal 1922 metų Konstituciją Respublikos Prezidentas skyrė Ministerį Pirmininką ir tvirtino jo sudarytą Ministerių Kabineta, priėmė Ministerių Kabineto atsistatydinimą (47 straipsnis), galėjo dalyvauti Ministerių Kabineto posėdžiuose ir juose pirmininkauti, reikalauti iš Ministerių Kabineto ir ministrų pranešimų raštu apie jų darbą (54 straipsnis), skyrė ir atleido Valstybės Kontrolierių (48 straipsnio 1 dalis) ir kitus valstybės pareigūnus įstatymų nustatytais atvejais (49 straipsnis), turėjo promulguoti įstatymus (50 straipsnio 1 dalis), taip pat turėjo teisę teikti malonę (51 straipsnio 1 dalis). Respublikos Prezidento priklausomybę nuo Ministerių Kabineto liudija 1922 metų Konstitucijos 55 straipsnis, pagal kurį visus Respublikos Prezidento aktus turėjo kontrasignuoti Ministeris Pirmininkas arba atitinkamas ministras.

1922 metų Konstitucijos V skyrius „Teismas“, kurį sudarė šeši straipsniai (64–69 straipsniai), buvo skirtas teisminei valdžiai. Šie straipsniai nėra išskirtiniai savo turiniu, tačiau svarbiausia yra pats jų įtraukimas į Konstituciją atskiru skyriumi. Taip pirmą kartą Lietuvos konstitucingumo istorijoje ryškiai parodyta, kad Teismas kartu su Seimu ir Vyriausybe yra viena iš valstybės valdžių. Konstitucijoje įtvirtintas ir Teismo nepriklausomumo principas: 64 straipsnyje nustatyta, kad teismas priima sprendimus vadovaudamasis tik įstatymu Respublikos vardu; teismo sprendimai gali būti keičiami ar naikinami tik teismo (65 straipsnio 1 dalis). Be to, 68 straipsnyje

įtvirtinta teisminės valdžios paskirtis spręsti apie „administracijos įsakymų teisėtumą“, kuri ateityje evoliucionuojant teismų praktikai galėjo apimti ir konstitucinę kontrolę. Taip, pasak žymaus mūsų konstitucionalisto Konstantino Račkausko, buvo nustatyta, kad „Lietuvos valstybė yra teisinė valstybė“¹⁴.

Kad ir kaip ten būtų, apibendrinant galima pažymėti, jog nors 1922 metų Konstitucijoje ir buvo įtvirtintas valdžių padalijimo principas, jam veiksmingai įgyvendinti trūko deramai subalansuotos valdžių galių pusiausvyros bei stabdžių ir atsvarų sistemos. 1922 metų Konstitucija įtvirtino vadinamąją seimokratiją, kurią Kazys Šidlauskas yra apibūdinęs kaip valdymo formą, pagal kurią „įstatymų leidžiamoji galia – seimas yra aukščiausios valstybės valdžios galios turėtojas, žymiai nustelbdamas įstatymų vykdymo galią – vyriausybę“¹⁵. Tokia seimokratinė valdymo forma yra pagrindinis 1922 metų Konstitucijos trūkumas. Kaip yra pažymėjęs prof. Vytautas Sinkevičius, „Konstitucijoje įtvirtintas aiškiai „seimokratinis“ režimas <...> neleido užtikrinti valstybės stabilumo, sudarė prielaidas staigiam ir ryškiam dalies visuomenės radikalėjimui, ne tik politinių jėgų, bet ir visuomenės susipriešinimui“¹⁶, pasibaigusiam 1926 metų gruodžio perversmu.

Reikia pripažinti, kad prie šio trūkumo atsiradimo prisidėjo ir K. Grinius, aktyviai dalyvavęs diskusijose dėl valdžios galių tarp parlamento ir prezidento institucijų padalijimo. Dar nagrinėjant 1920 metų Laikinosios Lietuvos Valstybės Konstitucijos projektą jis yra kalbėjęs, kokį pavojų valstybei gali kelti visų svarbiausių valdžios galių sutelkimas vieno asmens rankose. Pasak K. Griniaus, diktatūros pavojus sustiprėtų, „jei vienas asmuo – ir įstatymų leidžiamoji, ir vykdomoji valdžia, ir dar palaikomas seimo daugumos“¹⁷.

Tačiau vėliau K. Grinius pakeitė savo požiūrį, matyt, suvokęs minėtąjį 1922 metų Konstitucijos trūkumą. Po Antrojo pasaulinio karo rašytuose „Lietuvio demokrato principuose“, kurie vadinami politiniu K. Griniaus testamentu, įvertinęs visą valstybės kūrimo patirtį, jis teigė, kad „aukščiausioji vykdomoji valdžia ir reprezentacija turėtų priklausyti Respublikos Prezidentui, kurį demokratiniu būdu 4 metams renka visi piliečiai iš ne mažiau kaip dešimties Seimo narių išstatytųjų kandidatų“¹⁸. Tai buvo padaryta jau 1992 metų Konstitucijoje numatant tiesiogiai Tautos renkamo Respublikos Prezidento institutą ir kitokią nei Seimo Respublikos Prezidento kadencijos trukmę.

---

¹⁴ RAČKAUKAS, K. *Lietuvos konstitucinės teisės klausimais*. New York: Tėvų Pranciškonų sp., 1967, p. 64.

¹⁵ ŠIDLAUSKAS, K. Netolimos praeities patyrimas: Lietuvos konstitucijų ydos ir jų pašalinimas. *Mūsų kelias*, 1948, Nr. 34 (146), p. 4.

¹⁶ SINKEVIČIUS, V. Įstatymo dėl Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracijos vaidmuo ir vieta Lietuvos teisės sistemoje. *Parlamento studijos*, 2004, Nr. 1, p. 24.

¹⁷ Steigiamojo Seimo darbai. 1920 05 26 posėdis. Kaunas, 1920–1921, p. 55. Cit. iš ILGŪNAS, 5 išnaša, p. 223.

¹⁸ EIDINTAS, 1 išnaša, p. 123.

Žmogaus teisių ir laisvių įtvirtinimas 1922 metų Konstitucijoje. Žmogaus teisės 1922 metų Konstitucijoje sietinos jau su jos pamatiniu 1 straipsniu, kuriame nustatyta, kad „*Lietuvos Valstybė yra nepriklausoma demokratinė Respublika*“. Pasak išeivijos teisininko Juozo Varno, „<...> *demokratija yra gyvenimo būdas, pagrįstas socialiniu teisingumu, žmogiškosios vertybės kiekviename žmoguje atpažinimu, visų žmonių lygybe ir artimo meile. Kartu ji yra ir moralinė pareiga gerbti žmogų, gerbti jo asmenybę.*“¹⁹ Žvelgiant iš šiandienos perspektyvos galima teigti, kad žmogaus teisės yra neatsiejamos nuo demokratijos sampratos, nes be demokratijos neįmanoma laiduoti individualių žmogaus teisių visiems asmenims be diskriminacijos, o negerbiant žmogaus teisių (ypač mažumoms priklausančių asmenų) negali būti demokratinės santvarkos. Panašiais argumentais vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2014 m. liepos 11 d. nutarime²⁰ prigimtinį žmogaus teisių pobūdį, kaip neatskiriama demokratinės konstitucinės santvarkos atributą, priskyre prie nepaneigiamų (nekeičiamų) fundamentalių konstitucinių vertybių.

Įtvirtinant žmogaus teises 1922 metų Konstitucijoje vadovautasi liberalizmo filosofija, iškeliančia individualių teisių gynybą ir ribotos valstybės valdžios idėją²¹. Konstitucijoje įtvirtintos asmeninės, pilietinės, ekonominės ir socialinės, tautinių mažumų teisės. Tai, kad Lietuvos piliečiams ir jų teisėms skirtas jau II skyrius (8–21 straipsniai), rodo, jog pagarba žmogaus teisėms traktuota kaip ypač svarbi konstitucinė vertybė. Šiame skyriuje įtvirtintos tokios pagrindinės žmogaus teisės, kaip teisė į pilietybę (8 straipsnis), lygybė prieš įstatymus, ypač vyrų ir moterų (10 straipsnis), asmens neliečiamybė (11 straipsnis), buto neliečiamybė (12 straipsnis), tikėjimo ir sąžinės laisvė (13 straipsnis), korespondencijos ir susižinojimo paslaptis (14 straipsnis), taikių susirinkimų laisvė (16 straipsnis), draugijų ir sąjungų laisvė (17 straipsnis), nuosavybės teisė (21 straipsnis). Tarpukario teisininkai šį Konstitucijos skyrių pagal formą ir turinį siejo su Prancūzijos 1789 metų Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija. Panašus teisių sąrašas laikytas įprastu demokratiškos valstybių konstitucijoms. Konstitucijoje įtvirtinant žmogaus teisių sąrašą siekta ne suteikti asmenims teises, o pripažinti jas prigimtinėmis ir, uždraudžiant nepagrįstą žmogaus teisių varžymą, riboti valdžios galias kištis į šių teisių įgyvendinimą.

Demokratinę Konstitucijos turinį ryškiai atskleidė tai, kaip jos 15 straipsnyje buvo įtvirtinta bei suvokiama žodžio ir spaudos laisvė: ši laisvė galėjo būti suvaržyta „*tik įstatyme numatytais atsitikimais, kada tai yra reikalinga dorai ar valstybės tvarkai apsaugoti*“. Spaudos ir žodžio laisvė laikyta vienu didžiausių demokratijos ramsčių, jau tada žiniasklaida pripažinta neformaliaja ketvirtąja valdžia. Tuo buvo įsitikinęs ir K. Grinius, atkakliai kovojęs už šias teises ir priešinęs bet

¹⁹ VARNAS, J. Dėl demokratijos esmės. *Tėvynės sargas*, 1978, Nr. 2 (40), p. 47. Cit. iš MAKSIMAITIS, M.; MILIAUSKAITĖ, K.; ŠAPOKA, G. *Valstybės ir teisės problemos Lietuvių išeivijos publikacijose (1944–1990)*. Vilnius: MRU, 2011, p. 54.

²⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos referendumo įstatymo nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. TAR, 2014-07-11, Nr. 10117.

²¹ MAKSIMAITIS, 12 išnaša, p. 129.

kokiems bandymams riboti spaudos laisvę, įvesti cenzūrą: „<...> *nenorime suprasti, kad jei yra demokratinė valstybė, kur kiekvienas pilietis yra lyg karalius ir turi teises kištis į valstybės reikalus, ir pareigas tokias turi, tai ten be spaudos laisvės negalima apsieiti, nes spauda turi piliečius informuoti, <...>, per ją piliečiai turi pasisakyti, <...> spauda turi duoti galimybės sukontroliuoti, suvaldyti saivalę valdininkų ir visokių žmonių, kurie pripuolamai ar kaip kitaip turi įgiję valdžią*“²². Toks žiniasklaidos vaidmens demokratinėje visuomenėje suvokimas neabejotinai aktualus ir mūsų dienomis.

Pažymėtina, kad 1922 metų Konstitucijos 9 straipsniu („*niekas negali būti kartu Lietuvos ir kurios kitos Valstybės pilietis*“) pradedama konstitucinė daugybinės pilietybės draudimo tradicija, pratęsta 1992 metų Konstitucijos 12 straipsnio 2 dalyje. Toks draudimas pagrįstas ir tuo, kad „<...> *dabar yra daug svetimšalių, kurie, neatsižadėdami vieni Lenkijos, kiti Rusijos, norėtų Lietuvoje naudotis Lietuvos piliečių teisėmis, bet nenori eiti tų pareigų, kurios tenka Lietuvos piliečiams. Dėl to Konstitucijoje ir yra įrašyta, kad niekas negali būti Lietuvos ir drauge kurios kitos valstybės pilietis*“²³.

Pilietinės, socialinės ir ekonominės piliečių teisės buvo įtvirtintos ir kituose 1922 metų Konstitucijos skyriuose (ir tuo ji struktūriškai panaši į 1992 metų Konstituciją). Pavyzdžiui, III skyriuje „Seimas“ įtvirtinta rinkimų teisė (24 straipsnis: „*Rinkti atstovus į Seimą turi teisės pilnateisiai Lietuvos piliečiai, vyrai ir moterys, turintieji ne mažiau kaip 21 metus amžiaus, o būti renkamiems – turintieji ne mažiau kaip 24 metus amžiaus*“). Beje, 1922 metų Konstitucijoje demokratiniai rinkimai buvo siejami ne tik su Seimo rinkimais, bet ir su savivaldos atstovaujamosiomis institucijomis (70 straipsnio 2 dalis: „*vietos savivaldybės organų rinkimų pagrindas dedama visuotinis, lygus, tiesus ir slaptas balsavimas*“). Kartu su piliečių rinkimų teisėmis joje įtvirtinti ir tiesioginės demokratijos pagrindai: 20 straipsnyje – piliečių įstatymų iniciatyvos teisė (25 tūkstančiai piliečių galėjo pateikti Seimui įstatymo sumanymą), 102 straipsnyje – piliečių teisė siūlyti Konstitucijos pataisas (iniciatyvą pakeisti arba papildyti Konstituciją galėjo iškelti 50 tūkstančių piliečių), 103 straipsnio 2 dalyje – piliečių teisė inicijuoti referendumą dėl Seimo priimto Konstitucijos pakeitimo (tokią iniciatyvą turėjo taip pat 50 tūkstančių piliečių).

Ekonominės ir socialinės teisės įtvirtinusios 1922 metų Konstitucijos nuostatos liudijo, kad Lietuvos valstybė galėjo būti laikoma socialiai orientuota (kaip ir pagal 1992 metų Konstituciją). Pavyzdžiui, jos XI skyriuje „Valstybės ekonominės politikos pagrindai“ buvo įtvirtinta darbo ir iniciatyvos laisvė (88 straipsnis: „*visose ūkio srityse kiekvienam piliečiui laiduojama darbo ir iniciatyvos laisvė*“, „*ūkio gyvenimas yra tvarkomas taip, kad kiekvienas pilietis turėtų darbo*“). XIII skyriuje „Socialinė apsauga“ pakloti socialinės apsaugos pagrindai (97 straipsnio 2 dalis:

---

²² GRINIUS, 1 išnaša, p. 80.

²³ Lietuvos Valstybės Konstitucija su paaiškinimais. Išleido V. Jankūnaitė. Kaunas, 1922, p. 25.

„valstybė saugoja atskirais įstatymais darbininką ligoje, senatvėje, nelaimingais atsitikimais ir darbo trūkstant“; 98 straipsnio 2 dalis: „įstatymais saugojama ir palaikoma šeimos sveikata ir socialinė gerovė“; 100 straipsnis: „visų laipsnių mokyklos yra visiems lygiai prieinamos“). IX skyriuje „Švietimo reikalai“ buvo įtvirtintas privalomas pradinis mokslas (81 straipsnis).

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje tradiciškai gyveno įvairių tautybių žmonės, atskiras 1992 metų Konstitucijos VII skyrius buvo skirtas tautinių mažumų teisėms: joms laiduota kultūrinė autonomija – galimybė savarankiškai spręsti švietimo, labdaros, tarpusavio pagalbos klausimus (73 straipsnis), taip pat teisė įvesti savo nariams mokesčius „*tautinės kultūros reikalams*“, gauti finansinę paramą iš valstybės ir savivaldybių (74 straipsnis).

Konstitucinis socialinių žmogaus teisių įtvirtinimas, ypač atskiro X skyriaus „Tikybės ir kulto reikalai“ įtraukimas į 1992 metų Konstituciją, liudija katalikiškosios socialinės doktrinos įtaką jos nuostatomis. Su Steigiamojo Seimo daugumą sudariusio krikščionių demokratų bloko dominavimu reikėtų sieti pirmiausia 1992 metų Konstitucijos 80 straipsnio nuostatas dėl privalomo religijos mokymo, kurioms priešinosi K. Grinius, pasisakęs už valstybės ir Bažnyčios atskyrimą, rėmęs pasaulietinio švietimo, tikėjimo ir sąžinės laisvės idėjas.

K. Griniui ir jo bendraminčiams taip pat nepavyko pasiekti, kad 1922 metų Konstitucijoje būtų įrašyta, jog valstybėje nėra mirties bausmės (jie teigė, kad mirties bausmė prieštarauja visuomenės sąžinei). Buvo nuspręsta į 1922 metų Konstituciją neįtraukti jokių nuostatų dėl mirties bausmės ir palikti šį klausimą spręsti paprastaisiais įstatymais. K. Griniaus siekiui uždrausti mirties bausmę buvo lemta išsipildyti tik 1998 metais: Konstitucinis Teismas 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimu²⁴ Baudžiamojo kodekso nuostatą dėl mirties bausmės pripažino antikonstitucine.

BAIGIAMOSIOS PASTABOS

1922 metų Konstitucija yra vienintelė demokratiškai priimta ir demokratinio turinio Lietuvos valstybės konstitucija iš tarpukario konstitucinio paveldo. Kitaip nei paskesnės dvi tarpukario konstitucijos, ji įgyvendino abu 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės Akte paskelbtus pamatinius valstybingumo principus – nepriklausomybę ir demokratiją. Todėl būtent 1922 metų Konstitucijoje glūdi šiuolaikinės Lietuvos Respublikos konstitucinių demokratių tradicijų ištakos. Būtent iš jos galiojančioje 1992 metų Konstitucijoje buvo perimta parlamentinės respublikos tradicija, taip pat vertingiausi Konstitucijos viršenybės, valdžių padalijimo ir pagarbos žmogaus teisėms principų elementai.

---

²⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 109-3004.

Žinoma, 1922 metų Konstitucija nebuvo be trūkumų. Konstitucijos viršenybės ir valdžių padalijimo principai, nenustačius konstitucinės kontrolės mechanizmo ir įtvirtinus tokią valdymo formą, kurią galima vadinti seimokratine, buvo labiau deklaratyvūs. Be to, šalia pažangių žmogaus teisių ir laisvių garantijų buvo ir nuostata dėl privalomo tikybos mokymo, kuri vertė abejoti valstybės pasaulietiškumu, nepavyko ir konstituciškai uždrausti mirties bausmės. Tačiau šie trūkumai buvo ir vertinga patirtis, į kurią atsižvelgta rengiant 1992 metų Konstituciją ir Konstituciniam Teismui aiškinant jos nuostatas.

Demokratinė 1922 metų Konstitucija, net ir su minėtais trūkumais, gerokai pralenkė laiką. Joje įgyvendinta dauguma Prezidento K. Griniaus, kuris dėl to yra vienas iš jos simbolių, ir jo bendražygių keltų ir gintų demokratijos, laisvės, teisingumo, piliečio teisių ir laisvių idealų. Tačiau 1922 metų Konstitucija realiai veikė tik kiek daugiau nei ketverius metus – esminius jos principus paneigė 1926 metų perversmas. Galima teigti, kad prie šių principų vėl grįžta tik Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaracijoje, Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. kovo 11 d. akte „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“, o vėl įgyvendinti nuolatinėje Konstitucijoje jie buvo tik 1992 metais.

Dar labiau pralenkė laiką kai kurie 1922 metų Konstitucijos kūrėjai, iš jų ir Prezidentas K. Grinius. Iš tikrųjų tokios jo idėjos kaip valstybės pasaulietiškumas, mirties bausmės draudimas ir 1990 metais atkūrus Nepriklausomybę atrodė gana drąsios ir buvo įgyvendintos tik 1992 metų Konstitucija ir Konstitucinio Teismo jurisprudencija. Tad galima tik įsivaizduoti, kaip drąsiai šios idėjos turėjo atrodyti tada, 1922 metais.

Pati K. Griniaus asmenybė yra išskirtinė ir sektinas pavyzdys nūdienos politikams, teisininkams ir paprastiesiems piliečiams. Būdamas ištikimas savo principams, jis kartu nevengė kritiškai analizuoti nuveiktų darbų ir pripažinti padarytų klaidų. Vienas ryškiausių pavyzdžių – jo pripažinimas, kad 1922 metų Konstitucijoje nustatyta valstybės valdžių pusiausvyra nebuvo ideali ir kad būtina stiprinti Respublikos Prezidento institutą – numatyti tiesioginius Prezidento rinkimus ir padaryti jį labiau nepriklausomą nuo Seimo. Būtent tai ir buvo padaryta 1992 metų Konstitucijoje.

Tačiau bene išskirtiniausia K. Griniaus savybė, dėl kurios jo asmenybės pavyzdys ypač aktualus šiandienai, yra besąlygiškas jo lojalumas Konstitucijai, kad ir kaip kai kurios jos nuostatos galėtų jam nepatikti, taip pat besąlyginė ištikimybė pliuralistinės demokratijos principams. Savo testamente K. Grinius rašė ne tik „*giliai tikįs Lietuvos Tautos amžinybe*“, bet ir neabejojantis, kad „*aukščiausios Lietuvos Tautos dvasinės ir medžiaginės gerovės galima pasiekti tik laisvoje, nepriklausomoje, demokratinėje Lietuvos Respublikoje*“²⁵. Turbūt niekada nepraras aktualumo garsusis K. Griniaus posakis, kad reikia ne „*konstituciją lenkti į save, bet save lenkti į konstituciją*“.

---

²⁵ EIDINTAS, 1 išnaša, p. 123.

Taigi reikia pirmiausia mokytis gyventi pagal Konstituciją ir joje įtvirtintą vertybių sistemą, o ne siekti pakeisti nepatinkančias jos nuostatas trumpalaikės politinės naudos sumetimais.

Svarbiausia, kad K. Grinius ne tik deklaravo ištikimybę Konstitucijai ir demokratijai, bet ir realiai įprasmino šias vertybes savo gyvenimu ir darbais. Iškalbingiausias to pavyzdys yra tai, kad K. Griniui ir jo žmonai buvo suteiktas Pasaulio tautų teisuolio vardas už drąsą karo metais gelbėjant žydų vaikus, kartu rizikuojant savo laisve ir gyvybe. Net ir tada, kai Lietuvos Respublikos Konstitucija realiai neveikė ir buvo paminta tiek Lietuvą okupavusių užsienio valstybių, tiek kai kurių Lietuvos politinių jėgų, K. Grinius buvo ištikimas demokratiniam Lietuvos Respublikos konstitucinės santvarkos principams ir neišdavė savo bendrapiliečių. Todėl būtent tokios asmenybės, kaip Prezidentas K. Grinius, o ne tie, kurie išdavė Lietuvos Respublikos Konstituciją įvykdydami 1926 metų perversmą ar kolaboruodami su sovietų ar nacių okupaciniais režimais, turėtų užimti svarbiausią vietą šiuolaikinės Lietuvos Respublikos atminties kultūroje.